

and Southeast Asia, and the highest is in some Muslim and African countries. The situation in Ukraine is rather difficult both in terms of the level of violence and the corruption index.

Keywords: criminology, sociology, society, deviation, anomie, murder, suicide.

DOI: 10.33766/2524-0323.100.85-101

УДК: 343.14

Жовтенко І. М., наукова співробітниця Національної академії Служби безпеки України (м. Київ, Україна)

e-mail: inna-1955@ukr.net

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-7785-2170>

Богініч І. О., кандидат технічних наук, доцент кафедри «Оперативно-технічні заходи» Національної академії Служби безпеки України (м. Київ, Україна)

e-mail: boginich.liana@email.ua

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-7785-7458>

ІСТОРИЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ НЕГЛАСНОГО ОТРИМАННЯ ІНФОРМАЦІЇ З ПОШТОВИХ ВІДПРАВЛЕНЬ

У статті подано ретроспективний огляд розвитку негласного отримання інформації з поштових відправлень, який вдосконалювався відповідно до потреб суспільства та науково-технічного прогресу. Володіння інформацією, отриманою з поштових відправлень, давало окремим високопосадовцям, урядовим установам і державним організаціям суттєві переваги в економічній, дипломатичній, політичній, воєнній і науковій сферах. Авторами розглядаються окремі історичні періоди становлення огляду кореспонденції відповідно до існування різних політично-суспільних формацій. Надаються приклади існування зазначеного огляду в стародавню епоху, у тому числі за часів Древньої Греції, створення та існування європейських держав і російської імперії, органів безпеки радянського режиму, який на той час діяв в Україні. У наведені історичні періоди негласне отримання інформації з поштових відправлень проводилося відповідно до закритих циркулярів і таємних інструкцій, що обмежувало права і свободи громадянина.

У статті значна увага приділена розгляду термінів, пов'язаних з оглядом поштової кореспонденції, – перлюстрація, «чорний кабінет» та воєнна цензура. З розвитком засобів поштового зв'язку вдосконалювалися форми й методи негласного зняття інформації в інтересах захисту державного устрою та його успішного функціонування. Авторами наводиться сучасна практика країн Західної Європи, у тому числі Німеччини, Австрії, Франції та Великої Британії щодо негласного отримання інформації з поштових відправлень. Крім того, зауважено, що на сьогодні для України розвиток системи ефективних демократичних інституцій, за допомогою яких реалізуються принципи і цінності держав-членів Європейського Союзу, нагальним є питання дотримання вимог міжнародних правових актів стосовно основних прав і свобод людини, до яких належить таємниця кореспонденції. Наголошено, що після отримання Україною незалежності огляд приватного листування може бути здійснений виключно відповідно до

національного законодавства України, а саме з урахуванням положень чинної Конституції (стаття 31), Кримінального процесуального кодексу (статті 261, 262) та інших нормативно-правових актів.

Ключові слова: негласні слідчі (розшукові) дії, перлюстрація кореспонденції, негласне отримання інформації, втручання у приватне спілкування, поштові відправлення (кореспонденція), приватне листування, політичний контроль, органи державної безпеки, накладення арешту, огляд і виїмка кореспонденції.

Постановка проблеми. Починаючи зі стародавніх часів, обмін інформацією був однією з необхідних умов людського існування. Спілкування між людьми починалося з окремих звуків, жестів та міміки. Згодом виникла мова та писемність, що дало змогу фіксувати інформацію й передавати її в часі та просторі. Виникнення писемності надало можливість фіксувати інформацію на матеріальних носіях. Водночас, з'явилася можливість передавати та отримувати письмові повідомлення. Це і спричинило появу окремого виду зв'язку (спочатку поштового, а згодом і телеграфного). Очевидно, що з його становленням і розвитком у державного апарату виникла необхідність огляду поштової кореспонденції, адже володіння інформацією давало окремим високопосадовцям, урядовим установам та державним організаціям цілком очевидні переваги в усіх сферах діяльності – економічній, дипломатичній, політичній, воєнній, науковій тощо.

Негласне отримання інформації з поштових відправлень було започатковано в стародавні часи. У середні віки в країнах Західної Європи та в російській імперії цей захід набув форм перлюстрації кореспонденції, тобто таємного відкриття та ознайомлення зі змістом листування окремих осіб і певних органів з метою отримання дипломатичної, воєнної, у тому числі політичної інформації в інтересах правлячих державних інституцій до початку ХХ століття. Під час Першої та Другої світових війн, з метою забезпечення державної таємниці, використовувалася військова цензура. За часи існування радянських органів державної безпеки перлюстрація кореспонденції перетворилася на політичний контроль, і тільки при розбудові незалежної Української держави отримання інформації з поштових відправлень трансформувалося в негласні слідчі (розшукові) дії, які, відповідно до Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, є «різновидом слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню» [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання історичного розвитку негласного отримання інформації з поштових відправлень частково знайшли відображення у працях таких учених, як: Б. Кенінг, В. А. Смолій, М. Ф. Котляр, О. Ю. Кирієнко, О. А. Білічак, В. І. Очеретянко, В. А. Бабюх, Н. Ю. Годун, М. Г. Щербак, В. О. Стрижак, В. А. Литвиненко, В. Ю. Огороднік, А. А. Когут, В. С. Сідак та інші. Зазначені науковці досліджували цю проблему на різних історичних етапах для виявлення закономірностей становлення даного соціального феномену, визначення тенденцій і перспектив розвитку цього явища.

Водночас, на думку авторів аналізу історико-правового становлення та розвитку огляду кореспонденції, який пов'язує явища і процеси сьогодення у сфері

втручання у приватне спілкування громадян, вітчизняними науковцями приділялася недостатня увага. Тому ретроспективний огляд негласного отримання інформації з поштових відправлень видається досить важливим, оскільки в сучасному суспільстві завжди наявні залишки історичного минулого, основи сучасності, зародки й перспективи майбутнього, таким чином, не втрачається причинно-наслідковий зв'язок трансформації перлюстрації кореспонденції та військової цензури в негласну слідчу (розшукову) дію, яка в сучасних умовах успішно використовується правоохоронними органами Європейських держав, зокрема України, що отримала статус кандидата на входження до Європейського Союзу.

Автори вважають, що на даний момент дослідження цього питання необхідно розглядати з точки зору саме історичних явищ і процесів, пов'язаних з обмеженням прав людини при проведенні втручання у приватне спілкування. Відповідно до статті 258 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК України), зазначене спілкування вважається приватним, якщо інформація передається та зберігається за таких фізичних та юридичних умов, при яких учасники спілкування можуть розраховувати на захист інформації від втручання інших осіб [2]. Одним із різновидів втручання у приватне спілкування є арешт, огляд і виймка кореспонденції (статті 261, 262 КПК України).

Формулювання цілей. Мета статті полягає в здійсненні огляду історичної ретроспективи становлення та розвитку негласного отримання інформації з поштових відправлень під час існування різних суспільно-політичних формацій для потреб окремих владних діячів і відповідних державних органів і його трансформації на сучасному етапі в негласні слідчі (розшукові) дії.

Виклад основного матеріалу. Генезис становлення та розвитку негласного отримання інформації з поштової кореспонденції, як окремого виду оперативних (розшукових) дій, а в сучасний період – негласних слідчих (розшукових) дій, своїм корінням сягає глибини століть. Становлення й оформлення огляду кореспонденції, як одного з атрибутів влади, відбувалися відповідно до соціально-економічного розвитку та політичного устрою держави. Огляд поштових відправлень і телеграфних повідомлень, який починався як перлюстрація кореспонденції, має цікаву і досить малодосліджену науковцями історію його виникнення та розвитку. Це пов'язано з конспіративністю існування перлюстрації на основі секретних циркулярів, закритістю джерел інформації, небажанням органами державної влади оприлюднювати існування зазначених дій.

Таким чином, огляд поштових відправлень можна розглядати як один із найстаріших заходів негласного отримання інформації, який упродовж зміни суспільних відносин у рамках об'єктивних історичних обставин пройшов довгий і складний шлях розвитку від перлюстрації кореспонденції до сучасних негласних слідчих (розшукових) дій, що на сьогодні застосовуються правоохоронними органами в більшості розвинутих країн світу, у тому числі і в Україні. На законодавчому рівні після отримання у 1991 році незалежності України, відповідно до пункту 10 статті 8 Закону «Про оперативно-розшукову діяльність», уповноваженим підрозділам Служби безпеки України надано право накладати

арешт на кореспонденцію, здійснювати її огляд та виїмку, згідно з положеннями статей 261 та 262 КПК України [3].

Історія стародавнього світу надає окремі свідчення, пов'язані з оглядом письмових повідомлень. Науковці, які вивчають історію із зазначеного питання, висловлюють думку, що огляд поштових відправлень був уперше використаний ще Олександром Македонським у III столітті до нашої ери. Так напередодні однієї з вирішальних битв своєї армії він наказав кур'єрам, через яких направлялася кореспонденція, надати йому листи, що були написані солдатами до рідних, близьких та друзів. Переглянувши їх, полководець дійшов висновку про стан бойового духу та наміри союзників і найманців, які складали більшу частину його війська [4]. Також ознаки існування огляду поштових відправлень знаходимо ще у Древній Греції та у Стародавній Римській Імперії. Як один із найдавніших прикладів огляду письмових повідомлень може розглядатися судейник вавилонського царя Хаммурапі (приблизно XX століття до нашої ери), де наводиться згадка про використання письмових документів як об'єктів судового розгляду [5]. Отже, з наведених вище прикладів можливо з'ясувати, що вже у стародавні часи існували окремі елементи огляду кореспонденції.

Переходячи до розгляду наступного історичного етапу щодо запровадження огляду поштових повідомлень, необхідно зазначити, що його хронологічні рамки приблизно охоплюють період XV–XX століть, який характеризувався боротьбою за утворення, становлення та розвиток національних держав у Європі та російській імперії. У цей період створювалися державні поштові служби та поштамти, а також запроваджувався огляд кореспонденції як один з дієвих та надійних джерел отримання інформації у масштабах всієї держави.

Необхідно звернути увагу, що існування негласного заходу – огляду кореспонденції – істориками пов'язується з такими поняттями, як «перлюстрація» та «пошта». Термін «перлюстрація» походить від латинського «*perlustrare*» – переглядати, продивлятися – та означає таке: відкриття й ознайомлення з листом без відома відправника й одержувача; таємний перегляд державними або іншими органами, особами поштової кореспонденції з метою нагляду чи цензури [6]. Термін «пошта (*posta*)» теж має латинське коріння й, можна зробити припущення, що є скороченням від «*statio posita in...*» – станція зі змінними кінцями, що розташована у визначеному місці. Таким чином, у давнину цим терміном позначали станцію для обміну коней і кур'єрів, які перевозили кореспонденцію. Поняття «пошта» в сучасному значенні вперше стали вживати у XIII столітті, маючи на увазі установи пошти (поштамти, відділення) і сукупність кореспонденції, що пересилається адресатам. З посиленням державної влади у Європейських країнах пошта стала централізованою. Уже в XVI – XVII століттях у Франції, Швеції, Англії та в інших країнах створена централізована королівська пошта. Слушно буде зазначити, що в Україні вже в XVII столітті, під час боротьби гетьмана Богдана Хмельницького за розбудову української державності, з метою отримання своєчасної та достовірної інформації про наміри супротивників, розвідка та контррозвідка козаків здійснювала перехоплення кореспонденції, а сам

гетьман використовував листи для дезінформації військово-політичного керівництва ворогів: «Хмельницький одне думає, а про інше пише...» [7]. Так відомий український історик Д. І. Яворницький, досліджуючи історію запорізьких козаків, вказував на особливе значення й необхідність розвитку поштових установ, роль яких виконували козацькі поштові гони – перші заклади зв'язку на території України [8]. Варто зауважити, що в Україні одні з перших ознак створення пошти знаходимо ще за гетьмана Лівобережної України Дем'яна Многогрішного, який у березні 1669 року підписав з московським урядом угоду – «Глухівські договірні статті». Відповідне положення зазначеної угоди передбачало «влаштування в малоросійських містах пошти за московським зразком». На той час поштовий двір знаходився на Подолі, приймав листи від населення та мав стаїню на 40 коней [9].

У країнах Західної Європи перлюстрація зародилася ще в період XVI – XVII століть у Нідерландах, Австрії, Німеччині, Іспанії, Північній Італії, Франції. Необхідно зазначити, що ще за часів священної Римської імперії імператор Леопольд, скориставшись фактом, що через Відень проходили найбільш важливі канали поштового сполучення, встановив контроль над Віденським поштамтом і мав можливість перлюстрації кореспонденції. Це дало йому змогу отримувати вичерпну інформацію щодо політики Франції, німецьких князів та кюрфюрстів, а також володіти інформацією про соціально-політичні події в Угорщині. З 1590 року поштова монополія у всій імперії та Нідерландах зосередилася у руках сімейства Турн і Таксіс. Їхні кур'єри здійснювали поштові перевезення між Остенде і Германшдтом та від Балтійського моря до Трієсту. Генеральний поштамейстер був підпорядкований сімейству Габсбургів. Сімейство Турн і Таксіс організувало при поштових установах значну кількість невеликих засекречених установ для таємного нагляду за листуванням. Такі установи називались «поштові ложі» та розташовувались на всіх основних вузлах зв'язку, перш за все у Франкфурті-на-Майні, Нюрнберзі, Регензбурзі, Аугсбурзі. Особи, які займалися перлюстрацією кореспонденції, називались «ложистами». Посада «ложиста» оплачувалась досить високо та передавалась у спадок. Це було гарантією конспіративного проведення заходу, однак така поштова монополія разом з обов'язком зі здійснення таємного контролю за листуванням (за завданням віденських правителів) розповсюджувалась за межами австрійських володінь Габсбургів. У середині самої Австрії поштою володів дім графів фон Паар, які споруджували поштові станції та утримували кур'єрів, що були підпорядковані уряду. Перехід австрійської пошти під егіду держави був продиктований необхідністю наділення її додатковими функціями, а також вимогою дотримання суворой конспірації при здійсненні перлюстрації кореспонденції, яка проходила в установі, що отримала назву «Таємна канцелярія кабінету». Співробітники цієї установи складали присягу щодо нерозголошення таємниці та мали володіти навичками відкриття та заклеювання листів і підробки почерків, які використовували у своїй професійній діяльності. Подібним чином проводилась перлюстрація кореспонденції у Франції. Так у 1628 році після проведення поштової реформи,

якою суворо заборонялося «контрабандне листування», у Франції було створено один із перших «чорних кабінетів» у Європі. «Чорний кабінет» – це орган, який займається перлюстрацією і дешифруванням кореспонденції; приміщення, яке використовується з цією метою, зазвичай – таємна кімната при поштовому відділенні. Назва бере початок від відповідної французької служби (фр. Cabinet Noir). До створення «чорного кабінету» у Франції мали відношення колишні державні діячі: міністр фінансів Жан Батист Кольбер, кардинали Мазаріні та Рішельє. Цей кабінет існував при Паризькому поштамті, основним принципом діяльності якого було доставлення адресатам тільки тих листів, які пройшли перлюстрацію. Про створення «чорних кабінетів» у Західній Європі згадувалося в книзі Б. Кенінга «Історія порушення поштової таємниці» [10].

У Великій Британії в середині XVI століття під час правління королеви Єлизавети I сером Френсисом Уолсингемом було створено таємну розвідку, одним із напрямків діяльності якої було перехоплення та дешифрування листів. Одним із найвідоміших «перлюстраторів» того часу був Фелліпес, який підrobив почерк шотландської королеви Марії Стюарт і зробив в одному з листів приписку, яка свідчила про те, що вона є ініціатором замаху на Єлизавету. За це Марія Стюарт була страчена [11]. Уже у XVII столітті в акті про організацію поштової служби Олівер Кромвель висловлював думку, що зазначена служба зможе розкривати та запобігати небезпечним змовам проти суспільного добробуту. Після прийняття у 1711 році закону про пошту, яка стала державним підприємством, окремим службовцям було надано можливість розкривати будь-які листи на підставі списків, які направлялись державним секретарем. Перлюстрація проводилась таємно, і про її існування була обізнана дуже обмежена кількість високопосадовців [12].

Таким чином, починаючи з XVI століття на території Європи діяли установи, які проводили перлюстрацію кореспонденції з метою отримання дипломатичної, воєнної, соціально-політичної, економічної інформації в інтересах владних інституцій.

У російській імперії, під владою якої на той час перебували українські землі, перлюстрація виявляється вже у XVIII столітті за часи правління імператриці Єлизавети Петрівни як засіб отримання, у першу чергу, дипломатичної інформації. Більш широко стали використовуватися можливості отримання інформації з поштових відправлень за управління Катерини II. Здобуту таким чином інформацію вона використовувала не тільки проти своїх опонентів, а й для ознайомлення з громадською думкою щодо подій, які на той час відбувалися в державі, та становлення громадян до її правління [10]. Таким чином, достовірні оперативні дані, які негласно отримувалася підрозділами цензури поштових відправлень, ставали важливою зброєю не тільки в дипломатичних відносинах, але й у політичній боротьбі з революційними настроями в суспільстві. Тому у 1874 році Катерина II таємним указом створила службу перлюстрації кореспонденції, якою була введена в дію одна з перших Інструкцій, що регулювала її проведення. На думку авторів, можна вважати, що з цього часу перлюстрація коре-

спонденції проводилася відповідно до таємних інструкцій та циркулярів, зайомитися з якими мали право тільки перші особи держави та безпосередні організатори цього заходу. Інструкції, у яких викладалися методики організації та проведення перлюстрації кореспонденції, після введення в дію нових регламентуючих документів підлягали знищенню. З травня 1886 року до Головного управління пошти та телеграфів Міністерства внутрішніх справ увійшло відомство цензури іноземних газет та журналів, де чиновники секретної частини безпосередньо займалися перлюстрацією кореспонденції. При зарахуванні чиновників на службу для проведення таємної цензури вирішальну роль відігравали спеціальні чинники, основними з яких були знання декількох іноземних мов та політична благонадійність. У цей час перлюстрація під виглядом цензури іноземних газет та журналів існувала у Києві, Варшаві, Москві, Одесі, Санкт-Петербурзі, Харкові та Тифлісі (сучасному Тбілісі).

Таким чином, до 1917 року в російській імперії, частиною якої була Україна, створена і використовувалася система перлюстрації поштової кореспонденції з метою негласного отримання інформації, що передавалася засобами зв'язку.

Так для цього періоду розвитку перлюстрації характерним було те, що огляд поштових відправлень почав здійснюватися на державній основі з використанням принципів конспірації, тобто «під прикриттям» умовно існуючих організацій у спеціальних приміщеннях та з використанням спеціальних знань, пристроїв і реактивів. За цей час з'явилися перші таємні інструкції, положення та циркуляри, згідно з якими проводився негласний огляд кореспонденції. Започатковано суворий кадровий відбір співробітників, які повинні були відповідати жорстким вимогам, як щодо професійної придатності, так і морально-психологічного стану.

Отже, на думку авторів, перлюстрація, що починалася як засіб отримання дипломатичної та розвідувальної інформації, на початку ХХ століття виконувала, у першу чергу, завдання кримінального та політичного «сиску», який являв собою стеження державних інституцій за прихованими думками співгромадян з метою впливу, що в тоталітарних державах здійснюється за допомогою негласної діяльності спецслужб [13]; у другу – завдання політичного контролю [14]; і лише в останню – отримання дипломатичної та розвідувальної інформації. Так співробітники Галузевого Державного архіву СБ України В. А. Литвенко та В. Ю. Огороднік розглядають політичний контроль «як системний збір з подальшим аналізом інформації, отриманої з різних джерел» (друковані, радіо, телебачення, кіно, творів образотворчого мистецтва, експозиції музеїв, поштових відправлень тощо) щодо настроїв у суспільстві; поведінки, намірів, думок та реагування різних верств населення на політику державної влади; виявлення та припинення діяльності антидержавних, екстремістських угруповань та організацій.

Таким чином, політичний контроль в усі історичні часи поділявся на декілька основних складових: збір інститутами влади інформації про політичні настрої населення; цензуру; політичний розшук і репресії [14].

Після лютневої революції 1917 року співробітники цензури іноземних газет та журналів, які займалися перлюстрацією кореспонденції, були звільнені, а

проведення таємного перегляду кореспонденції скасовано. Починаючи з 1914 року та до закінчення громадянської війни здійснювалася військова цензура. У науковій літературі військова цензура розглядається як одна з різновидів відомчого контролю військових і деяких державних органів не тільки відкритих засобів інформації, але й приватного листування з метою недопущення розголошення відомостей, котрі становлять військовою таємницею, що спеціально охороняється державою як різновид державної таємниці [15]. У роки першої світової війни організація та функціонування органів військової цензури регламентувалися документами – «Тимчасовим положенням про військовою цензуру від 20 липня 1914 року», «Переліками відомостей та зображувальної інформації стосовно зовнішньої безпеки росії та її військово-морської оборони, забороненої до розголошення інформаційними засобами або у виступах, або у доповідях, що проголошуються публічно від 26 липня 1914 року». Система військово-цензурних інституцій в українських губерніях складалася з фронтових, прифронтових і тилкових органів. На той час на території України військовою цензуру здійснювали військово-цензурний відділ при штабі Київського військового округу та військово-цензурна комісія при штабі Одеського військового округу [9].

Відомо, що за часів української революції 1917-1921 років в Україні гетьман П. Скоропадський для боротьби з кримінальною злочинністю, з метою виконання контролювальних завдань і протидії замахам на державний лад, 18 травня 2018 року затвердив постанову Ради Міністрів «Про зміну існуючих законів про міліцію та утворення Державної варти» [16], а вже 20 листопада 1918 року за його розпорядженням в Українській державі була встановлена військова цензура та перлюстрація приватної кореспонденції [17].

У період становлення та існування органів державної безпеки в рф, після створення всеросійської надзвичайної комісії у 1918 році, перлюстрація кореспонденції знову почала використовуватися як один із найважливіших джерел системи політичного контролю радянської держави. Перегляд поштово-телеграфної та іншої кореспонденції був дозволений Положенням про Державне політичне управління, яке затверджено у 1922 році [13]. У той час на Україну розповсюджувалися відповідні нормативно-правові акти, оскільки 30 грудня 1922 року вона увійшла до складу радянської держави як союзна республіка.

З початком Другої світової війни, відповідно до вимог воєнного стану, введена військова цензура кореспонденції на території держави, котра була відмінена із закінченням війни. З 1946 року відновлена перлюстрація кореспонденції, одним із основних завдань якої було збирання інформації, відслідковування та аналіз суспільних настроїв. Важливим видається факт, що на територіях Литви, Латвії, Естонії, Білорусії листування повністю переглядалося. Особлива увага приділялася перлюстрації кореспонденції на теренах Західної України, де відкрилися відповідні пункти в наступних містах: Броди, Володимир-Волинський, Городенка, Дрогобич, Дубно, Жовква, Калуш, Ковель, Костопіль, Красне, Кременець, Луцьк, Львів, Новоселиця, Рівне, Самбір, Сарни, Сокиряни, Станіслав, Стрий, Судова Вишня, Терехівка, Тернопіль, Чернівці, Чортків. Така увага до соціально-політичного стану може бути пояснена підготовкою та проведенням

органами держбезпеки операції «Захід», що стосувалася масового примусового виселення до Сибіру сімей репресованих членів ОУН. Листи, у яких йшла мова про підготовчі заходи до депортації таких сімей та осіб, часто підлягали конфіскації, відповідно до встановленого на той час порядку. Необхідно зазначити, що, за неповними даними, на території західноукраїнських областей Міністерством державної безпеки УРСР були конфісковані 39 605 листів з негативними оцінками репресивної діяльності радянського режиму [18].

Слід вказати, що й надалі радянські спецслужби активно застосовували негласне отримання інформації з поштових відправлень, ці форми та методи діяльності спецслужб не відображалися в державних законодавчих актах, а регулювалися таємними та цілком таємними відомчими інструкціями.

Проголошення незалежної Української держави у 1991 році викликало нагальну необхідність створення нової нормативно-правової бази, що регламентує можливість втручання у приватне спілкування, у тому числі накладення арешту, огляду і виїмки поштової кореспонденції. При розробці необхідних нормативно-правових актів Україна, яка поставила собі за мету приєднання до Європейського Союзу, враховувала досвід ряду країн членів ЄС, серед яких Німеччина, Франція, Австрія, Велика Британія.

Розглядаючи сучасний стан негласного отримання інформації у кримінальному процесі європейських держав [19], зупинимося на прикладі організації накладення арешту на кореспонденцію, її огляді та виїмки у Федеративній Республіці Німеччина. Виїмка поштових відправлень, відповідно до § 99 КПК ФРН, допускається у двох випадках: 1) якщо вони адресовані обвинуваченому та перебувають у фактичному володінні осіб або підприємств, до сфери діяльності яких належить надання поштово-телеграфних послуг або які беруть участь у наданні зазначених послуг; 2) якщо з фактичних обставин справи можна зробити висновок про те, що зміст цих відправлень має значення для розслідування, а відправником або адресатом є обвинувачений. Постанова про виїмку поштових відправлень може бути винесена тільки судом, а у невідкладних випадках – прокурором. Таким чином, у німецькому кримінальному процесі дозволяється виїмка тільки тих поштових відправлень, відправником або адресатом яких є обвинувачений. Однак практика свідчить, що, як правило, проведення відкриття та огляду поштових відправлень доручається прокурору, хоча, відповідно до вимог закону, вони повинні здійснюватися судом [20].

На сучасному етапі негласне отримання інформації у кримінальному процесі, відповідно до чинного законодавства Франції, обмежується спостереженням у публічній та приватній сферах (акустичне та візуальне); контролем телекомунікацій (телефон, факс, телетайп, радіо, електронний зв'язок тощо); доступом до бази даних органів поліції; пошуком інформації на комп'ютерах в онлайн-режимі; моніторингом банківських операцій [21].

В Австрії, якщо існує обґрунтована підозра у вчиненні обвинуваченим конкретного злочину або він тримається під вартою, на підставі рішення суду правоохоронні органи можуть накласти арешт на кореспонденцію та здійснити її огляд та виїмку. Зазначена слідча дія може проводитися у випадку вчинення

умисних злочинів, за які передбачається покарання у вигляді позбавлення волі строком більше ніж один рік. Виймка кореспонденції може бути призначена прокурором на підставі дозволу суду, згідно зі статтею 137 розділу 1 КПК Австрії. Якщо юридичні підстави для здійснення такої дії перестали існувати, проведення виймки може бути припинено. У питаннях огляду та виймки кореспонденції оператори поштового зв'язку повинні співпрацювати з правоохоронними органами і, за розпорядженням прокурора, затримувати такі листи, поки не отримано відповідний дозвіл суду. У випадку неотримання зазначеного дозволу протягом трьох днів, затримання кореспонденції скасовується [22].

У Великій Британії накладення арешту на кореспонденцію, її огляд та виймка регулюється спеціальним законом щодо проведення негласних слідчих розшукових дій (RIPA), яким керується діяльність органів досудового розслідування [23]. У цьому законі передбачені всі можливості перехоплення кореспонденції, у тому числі у процесі її передачі, огляду та залучення таємних агентів. Також регламентована методика проведення та надані рекомендації, згідно з якими поліція, служба безпеки та інші правоохоронні органи можуть на законних підставах здійснювати відповідну діяльність. Постанова про виймку кореспонденції у процесі передачі виноситься міністром внутрішніх справ. Огляд кореспонденції за допомогою операторів поштового зв'язку надано право проводити виключно уповноваженим правоохоронним органам. Огляд кореспонденції може бути проведений: в інтересах національної безпеки; для упередження порушення громадського порядку; в інтересах економічного добробуту Великої Британії; для збору податків; у виняткових випадках для запобігання смерті чи тілесним ушкодженням; для інших завдань, передбачених Державним секретарем МВС. Передумови, необхідні для отримання постанови щодо виймки кореспонденції, передбачені процесуальним законодавством Великої Британії [24].

Отже, враховуючи досвід Європейських держав, керуючись міжнародним законодавством, а саме: вимогами норм основних міжнародно-правових актів стосовно основних прав і свобод людини, що затверджені Загальною декларацією прав людини (стаття 12) [25]; Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (стаття 8) [26]; Міжнародним пактом про суспільні і політичні права (стаття 17) [27, 28]), що регулюють суспільні відносини у сфері прав людини в частині втручання в приватне спілкування, у тому числі таємницю листування, огляд кореспонденції в Україні може здійснюватися виключно з метою: виявлення злочинів або осіб, які готують їх вчинення; припинення розвідувально-підривної діяльності спецслужб іноземних держав, організацій та окремих осіб проти державного устрою; отримання розвідувальної інформації в інтересах безпеки суспільства і держави.

На шляху розбудови незалежної України та її вступу до ЄС державними інституціями було розроблено та прийнято ряд законодавчих актів, які стосуються втручання у приватне спілкування. Статтею 31 Конституції України 1996 року гарантується таємниця поштових відправлень та іншої кореспонденції [29]. Водночас, цією правовою нормою передбачені винятки, які можуть бути

встановлені лише судом у випадках, визначених законом, для запобігання злочину або з'ясування істини під час розслідування кримінальної справи. Вищезазначена правова норма знаходить підтвердження в пункті 10 статті 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [3], згідно з якою правоохоронним органам надано право накладати арешт на кореспонденцію, здійснювати її огляд та виїмку, відповідно до пунктів 1.11.3, 1.11.4 Інструкції [1], положень статей 261, 262 КПК України [2].

Висновки. У статті автори проаналізували історичні періоди становлення та розвитку негласного отримання інформації з поштових відправлень. Зважаючи на вищезазначене, можемо констатувати, що огляд поштових відправлень було запроваджено з метою: 1) з'ясування намірів та дій окремих осіб і державних інституцій на всіх етапах розвитку суспільних відносин; 2) запобігання та протидії правоохоронних органів соціальним заворушенням, що були історично обумовлені; 3) володіння військово-політичним керівництвом держави даними щодо воєнних, наукових, технічних розробок країн-суперників, а також інформації стосовно подій та деструктивних процесів у суспільстві. Необхідно зазначити, що важливу роль в удосконаленні форм і методів отримання інформації відігравав технічний прогрес у галузі поштового зв'язку та його становлення як державної інституції.

Важливо зауважити, що перлюстрація кореспонденції, яка зародилася за часів стародавнього світу, розвивалася та існувала у країнах Західної Європи та російській імперії, використовувалася органами державної безпеки радянської держави та України для негласного отримання інформації з поштової кореспонденції, здійснювалася відповідно до таємних і цілком таємних відомчих наказів, циркулярів та інструкцій, що не були узгоджені з діючими державними нормативно-правовими актами. Негласне отримання інформації з поштових відправлень набуло законодавчого закріплення та широкого поширення у процесуальному забезпеченні інформаційно-доказової бази країн Західної Європи в кінці ХХ століття. В Україні, на сучасному історичному етапі, огляд поштових відправлень трансформувався в негласні слідчі (розшукові) дії – арешт, огляд і виїмка кореспонденції, що проводяться уповноваженими правоохоронними органами. Від того часу означені країни поступово розвивали процесуальний порядок проведення цих дій, створювали ефективний механізм забезпечення прав осіб, інтереси яких порушуються. Зазначені дії не суперечать чинній Конституції (стаття 31) [29], Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» (пункт 10, стаття 8) [3], організуються відповідно до Інструкції (пункти 1.11.3, 1.11.4) [1] та передбачені Кримінальним процесуальним кодексом (статті 261, 262) [2].

На думку авторів, враховуючи набутий історичний досвід негласного отримання інформації з поштових відправлень, необхідне подальше поглиблене вивчення законодавчої бази держав Європейського Союзу та країн-членів НАТО з метою ефективного удосконалення правоохоронними органами України форм і методів одержання та використання даних з поштових відправлень – арешту, огляду і виїмки кореспонденції.

Автори акцентують увагу на тому, що на сьогодні в умовах захисту та відстоювання самостійності Української держави, особливо під час повномасштабної збройної агресії, як держави-терориста – РФ, так й інших держав-агресорів, які посягають на суверенітет, незалежність і територіальну цілісність України, актуальним стає питання отримання правоохоронними органами інформації про протиправні діяння окремих осіб і груп із застосуванням арешту, огляду і виїмки кореспонденції, як різновиду негласних слідчих (розшукових) дій. Особливого значення набувають ці дії в контексті розслідування фактів щодо скоєння злочинів владними структурами та збройними силами РФ, які використовують заборонені засоби і методи ведення бойових дій, з метою притягнення їх до відповідальності, згідно з чинними правовими нормами, передбаченими Кримінальним кодексом України, як на національному, так і міжнародному рівнях.

Використані джерела:

1. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5. [Електронний ресурс] URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12/page#Text>. (дата звернення: 31.10.2022).
2. Кримінальний процесуальний Кодекс України від 13.04.2012 (із змінами № 4651-VI). [Електронний ресурс] URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>. (дата звернення: 31.10.2022).
3. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 (із доповненнями). [Електронний ресурс] URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>. (дата звернення: 31.10.2022).
4. Бондар Ю. В. Арістотель і Олександр Великий: трансформація владою. *Наукові праці МАУП*. 2016. Вип. 48. С. 26-34. URL : <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npmaup2016486>. (дата звернення: 31.10.2022).
5. Тищик Б. Й. Історія держави і права Стародавнього світу: навчальний посібник. Львів : Світ, 2001. 199 с.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ, Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
7. Смолій В. А., Котляр М. Ф., Степанков В. С. Спеціальні служби України від найдавніших часів і до сьогодення: у 5-ти томах, Т. 1: Спецслужби України у IX – середині XVII ст. Наук. вид. Київ : Вид-во «Прометей», 2017. 246 с.
8. Яворницький Д. І. Історія запорізьких козаків. Київ : Наукова думка, 1990. Т. 1. 316 с.
9. Кириченко О. Ю. Цензура в Україні. Енциклопедія історії України: Т. 10: Т-Я. Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. Нац. акад. наук. України. Київ : «Наукова думка», 2013. 688 с. URL : [http://www.history.org.ua/?termin=tsenzura v ukrajini](http://www.history.org.ua/?termin=tsenzura%20v%20ukrajini). (дата звернення: 31.10.2022).

10. Токар Н. В. Історія розвитку права на таємницю кореспонденції та причини його виникнення. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2015. № 18. Т. 1. С. 125-129.

11. Історія перлюстрації кореспонденції. [Електронний ресурс] URL : <https://isfic.info/perl/ mails01.htm>. (дата звернення: 31.10.2022).

12. Крушинський В. Ю. Кромвель Олівер. Політична енциклопедія. Редкол. Ю. Левенець, Ю. Шаповал та ін. Київ : Парламентське видавництво. 2011. 375 с.

13. Антологія сиску: в 14 т. Відп. ред.: Ю. І. Римаренко, В. І. Кушерець. Київ: Знання України. 2005. Т. 1.: Документи та матеріали з кримінального сиску (1397-1918 р.р.). Упоряд.: Ю. І. Римаренко та ін. 596 с. [Електронний ресурс] URL : https://shron1.chtyvo.org.ua/Istoriia_Ukrainy_Naukovo-dopomizhnyi_bibliohr/za_2005_rik.pdf. (дата звернення: 31.10.2022).

14. Литвиненко В. А., Огороднік В. Ю. Відділи військової цензури та політичного контролю НКВС-НКДБ СРСР у Червоній армії та Військово-морському флоті. *З архівів ВУЧК – ГПУ – НКВД – КГБ*. 2014. № 1 (42). С. 97-343. URL : <http://www.reabit.org.ua/magazine/2014>. (дата звернення: 31.10.2022).

15. Юридична енциклопедія: в 6 т. Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана. 2004. Т. 6 (Т-Я). 768 с.

16. Сідак В. С. Спеціальні служби України від найдавніших часів і до сьогодні: у 5-ти томах, Т. 2: Українські спецслужби доби національно-визвольних змагань 1917-1921 рр. Наук. вид. Київ : Вид-во «Прометей», 2017. 472 с.

17. Бабюх В. А. Становлення органів цензури в Україні в 1917 – на початку 1920-х років. *«Історія України: маловідомі імена, події, факти»*: зб. наук. стат. Нац. акад. наук. України. Київ. 2005. Вип. 30. С. 87-97.

18. Когут А. А. Матеріали перлюстрації кореспонденції за 1946 – 1949 роки як джерело для дослідження операції «Захід» (1947). Огляди джерел та документальні на риси. 2020. С. 155-172. [Електронний ресурс] URL : https://archives.gov.ua/wp-content/uploads/AU-1_2020_155-172_%D0%9A%D0%BE%D0%B3%D1%83%D1%82.pdf. (дата звернення: 31.10.2022).

19. Багрій М. В., Луцик В. В. Процесуальні аспекти негласного отримання: вітчизняний та зарубіжний досвід: монографія. Харків : Право, 2017. 376 с.

20. Strafprozeßordnung (StPO). [Електронний ресурс] URL : <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/stpo/gesamt.pdf>. (дата звернення: 31.10.2022).

21. Criminal procedure code of France. [Електронний ресурс] URL : http://www.legislationline.org/download/action/download/id/6382/file/France_CC_am2016_fr.prf. (дата звернення: 31.10.2022).

22. Strafprozeßordnung (StPO). Österreich. [Електронний ресурс] URL : [http://www.jusline.at/Strafprozessord-nung_\(StPO\).html](http://www.jusline.at/Strafprozessord-nung_(StPO).html). (дата звернення: 31.10.2022).

23. Regulation of Investigatory Powers Act 2000. [Електронний ресурс] URL : <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/23/contents>. (дата звернення: 31.10.2022).

24. Criminal Procedure and Investigations Act 1996. [Електронний ресурс] URL : https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/447967/code-of-practice-approved.prf. (дата звернення: 31.10.2022).

25. Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена резолюцією 217А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948. [Електронний ресурс] URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text. (дата звернення: 31.10.2022).

26. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). [Електронний ресурс] URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text. (дата звернення: 31.10.2022).

27. Мухін В. В., Штанько А. О. Державне втручання у приватне спілкування: процесуальні аспекти. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2014. № 1. Вип. 34. С. 90-97. [Електронний ресурс] URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnaru/2014_1_16/ (дата звернення: 31.10.2022).

28. Шевчук С. В. Судовий захист прав людини: практика Європейського Суду з прав людини у контексті західної правової традиції. 2-е вид., випр., доп. Київ: Реферат, 2007. 848 с. [Електронний ресурс] URL : https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=Rzy7TrEAAAAJ&citation_for_view=Rzy7TrEAAAAJ:Тyk-4Ss8FVUC. (дата звернення: 31.10.2022).

29. Конституція (Основний закон) України, прийнята на п'ятій сесії Ради України від 28.06.1996 (із змінами і доповненнями). [Електронний ресурс] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>. (дата звернення: 31.10.2022).

References:

1. Instruktssiia pro orhanizatsiiu provedennia nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii ta vykorystannia yikh rezul'tativ u kryminalnomu provadzhenni: nakaz Heneralnoi prokuratury Ukrainy, Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrainy, Sluzhby bezpeky Ukrainy, Administratsii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy, Ministerstva finansiv Ukrainy, Ministerstva yustytzii Ukrainy vid 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5. (2012) N. p. [Electronic resource] URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12/page#Text> [in Ukrainian].

2. Kryminalnyi protsesualnyi Kodeks Ukrainy vid 13.04.2012 (iz zminamy № 4651-VI). (2012) N. p. [Electronic resource] URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> [in Ukrainian].

3. Pro operatyvno-rozshukovu diialnist: Zakon Ukrainy vid 18.02.1992 (iz dopovneniamy). (1992) N. p. [Electronic resource] URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>. [in Ukrainian].

4. Bondar, Yu. V. (2016) Arystotel i Oleksandr Velykyi: transformatsiia vladoiu. *Naukovi pratsi MAUP - Scientific works of MAUP, issue 48*, 26-34. URL: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npmaup2016486> [in Ukrainian].

5. Tyshchuk, B. Y. (2001) *Istoriia derzhavy i prava Starodavnoho svitu: navchalnyi posibnyk*. Lviv: Svit. [in Ukrainian].

6. Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy. (2009) V.T. Busel (Ed.). Kyiv, Irpin: VTF: «Perun». [in Ukrainian].

7. Smolii, V. A., Kotliar, M. F., Stepankov, V. S. (2017) *Spetsialni sluzhby Ukrainy vid naidavnishykh chasiv i do siodennia (Vol.1-5; Vol. 1): Spetssluzhby Ukrainy u IX – seredyi XVII st. Nauk. vyd. Kyiv : Vyd-vo «Prometei»*. [in Ukrainian].

8. Yavornytskyi, D. I. (1990) *Istoriia zaporizkykh kozakiv*. Kyiv : Naukova dumka, vol. 1. [in Ukrainian].

9. Kyriienko, O. Yu. (2013) *Tsenzura v Ukraini. Entsyklopediia istorii Ukrainy (Vol. 1-10; Vol. 10: T-Ia)*. Redkol.: V. A. Smolii (Ed.) et al. Nats. akad. nauk. Ukrainy. Kyiv : «Naukova dumka». URL : <http://www.history.org.ua/?termin=tsenzura+v+ukrajini> [in Ukrainian].

10. Tokar, N. V. (2015) *Istoriia rozvytku prava na taemnytsiu korespondentsii ta prychny yoho vynykнення. Naukovi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*.

Seriia: Yurysprudentsiia - *Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Jurisprudence*, 18, vol. 1, 125-129 [in Ukrainian].

11. Istoriiia perliustratsii korespondentsii. (N. d.) N. p. [Electronic resource] URL : <https://isfic.info/perl/mails01.htm>. [in Ukrainian].

12. Krushynskiy, V. Yu. (2011) Kromvel Oliver. Politychna entsyklopediia. Yu. Leve nets, Yu. Shapoval (Eds.) et al. Kyiv : Parlamentske vydavnytstvo. [in Ukrainian].

13. Antolohiia sysku (Vol.1-14; Vol. 1) (2005) Vidp. red.: Yu. I. Rymarenko, V. I. Kusherets (Eds.). Kyiv: Znannia Ukrainy. Vol. 1 : Dokumenty ta materialy z kryminalnoho sysku (1397-1918 r.r.). Uporiad.: Yu. I. Rymarenko (Ed.) et al. URL : https://shron1.chtyvo.org.ua/Istoriiia_Ukrainy_Naukovo-dopomizhnyi_bibliohrza_2005_rik.pdf [in Ukrainian].

14. Lytvynenko, V. A., Ohorodnik, V. Yu. (2014) Viddily viiskovoi tsenzury ta poli tynchnoho kontroliu NKVS-NKDB SRSR u Chervonii armii ta Viiskovo-morskomu floti. Z arkhiviv VUChK – HPU – NKVD – KHB - *From the archives of the VUChK – GPU – NKVD – KGB*, 1 (42), 97-343. URL : <http://www.reabit.org.ua/magazine/2014>. [in Ukrainian].

15. Yurydychna entsyklopediia (Vol. 1-6; Vol. 6: T-Ia) (2004) Redkol.: Yu. S. Shemshu chenko (Ed.) et al. Kyiv : Ukrainska entsyklopediia im. M. P. Bazhana. [in Ukrainian].

16. Sidak, V. S. (2017) Spetsialni sluzhby Ukrainy vid naidavnishykh chasiv i do sohodnennia (Vol. 1-5; Vol. 2): Vyrnski spetssluzhby doby natsionalno-vyzvolnykh zmahani 1917-1921 rr. Nauk. vyd. Kyiv : Vyd-vo «Prometei». [in Ukrainian].

17. Babiukh, V. A. (2005) Stanovlennia orhaniv tsenzury v Ukraini v 1917 – na pochatku 1920-kh rokiv. / «Istoriiia Ukrainy: malovidomi imena, podii, fakty»: zb. nauk. stat. Nats. akad. nauk. Ukrainy – «Istoriiia Ukrainy: malovidomi imena, podii, fakty»: zb. nauk. stat. Nats. akad. nauk. Ukra iny, issue 30, 87-97. Kyiv. [in Ukrainian].

18. Kohut, A. A. (2020) Materialy perliustratsii korespondentsii za 1946–1949 roky yak dzherelo dlia doslidzhennia operatsii «Zakhid» (1947). *Ohiady dzherel ta dokumentalni narysy - Source reviews and documentary essays*, 155-172. URL : https://archives.gov.ua/wp-content/uploads/AU-1_2020_155-172_%D0%9A%D0%BE%D0%B3%D1%83%D1%82.pdf. [in Ukrainian].

19. Bahrii, M. V., Lutsyk, V. V. (2017) Protsesualni aspekty nehlasnoho otrymannia: vi tchyznianyi ta zarubizhnyi dosvid: monohrafiia. Kharkiv : Pravo. [in Ukrainian].

20. Strafprozeßordnung (StPO). (N. d.) N. p. [Electronic resource] URL : <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/stpo/gesamt.pdf>. [in English].

21. Criminal procedure code of France. (N. d.) N. p. [Electronic resource] URL : http://www.legislationline.org/download/action/download/id/6382/file/France_CC_am2016_fr.pr.f. [in English].

22. Strafprozeßordnung (StPO). Österreich. (N. d.) N. p. [Electronic resource] URL : [http://www.jusline.at/Strafprozessordnung_\(StPO\).html](http://www.jusline.at/Strafprozessordnung_(StPO).html). [in English].

23. Regulation of Investigatory Powers Act 2000. (N. d.) N. p. [Electronic resource] URL : <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/23/contents>. [in English].

24. Criminal Procedure and Investigations Act 1996. (N. d.) N. p. [Electronic resource] URL : https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/447967/code-of-practice-approved.pr.f. [in English].

25. Zahalna deklaratsiia prav liudyny, pryiniata i proholoshena rezolutsiieiu 217A (III) Heneralnoi Asamblei OON vid 10.12.1948. (1948) N. p. [Electronic resource] URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text. [in Ukrainian].

26. Konventsiia pro zakhyt prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod (z protokolamy) (Ievropeiska konventsiia z prav liudyny). (N. d.) N. p. [Electronic resource] URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text. [in Ukrainian].

27. Mukhin, V. V., Shtanko, A. O. (2014) Derzhavne vtruchannia u pryvatne spilkuva nnia: protsesualni aspekty. *Visnyk Natsionalnoi akademii prokuratury Ukrainy - Bulletin of the National Academy of the Prosecutor's Office of Ukraine*, 1. Issue 34, 90-97. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnapu/2014_1_16. [in Ukrainian].

28. Shevchuk, S. V. (2007) Sudovyi zakhyst prav liudyny: praktyka Yevropeiskoho sudu z prav liudyny u konteksti zakhidnoi pravovoi tradytsii. 2-e vyd., vypr., dop. Kyiv : Referat. [Electronic resource] N. p. URL : https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=Rzy7TrEAAA&citation_for_view=Rzy7TrEAAA:Tyk-4Ss8FVUC. [in Ukrainian].

29. Konstytutsiia (Osnovnyi zakon) Ukrainy, pryiniata na p'iatii sesii Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 28.06.1996 (iz zminamy i dopovnenniamy). (1996) N. p. [Electronic resource] URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 01.11.2022

Zhovensko I., *Research Officer of National Academy of Security Service of Ukraine (Kyiv, Ukraine)*

Boginich I., *Candidate of Technical Sciences, Associate Professor at the Department of Operational and Technical Measures of National Academy of Security Service of Ukraine (Kyiv, Ukraine)*

THE HISTORY OF THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF COVERT INFORMATION OBTAINING FROM POSTAL ITEMS

The article presents a retrospective review of the evolution of covert obtaining of information from postal items, which developed in accordance with the needs of society and scientific and technical progress. The possession of information obtained from postal items gave certain top officials, government institutions and organizations significant advantages in the economic, diplomatic, political, military and scientific spheres. The authors examine the historical periods of formation of the review of correspondence in accordance with various political and social formations. Examples of the existence of the mentioned review in the ancient era, including the time of ancient Greece, the creation and existence of European states and the Russian Empire, the security agencies of the Soviet Union and Ukraine, which was part of it at that time, are given. The covert obtaining of information from postal items in the Russian Empire and the Soviet Union was conducted in accordance with secret circulars and instructions which limited the rights and freedoms of citizens. This article pays special attention to the definition of such concepts as the perustration of correspondence, the «black cabinet», the military censorship which are related with the review of postal items. With the development of postal communication, according to the purpose of protecting and successful functioning of state system, the forms and methods of covert obtaining of information from postal items were improved. The authors present current practice of covert obtaining of information from postal items in some western countries, such as Germany, Austria, France, Great Britain. The article pointed out that at the present time for Ukraine, the development of system effective democratic institutions, with the help of which the principles and values of the state's members of the European Union are implemented, is an urgent issue of compliance with the requirements of international legal acts regarding basic human rights and freedoms, which include the privacy of correspondence. It is emphasized that after Ukraine

gained independence, the review of private correspondence can be carried out exclusively in accordance with the national legislation of Ukraine, namely taking into account the provisions of the current Constitution (Article 31), the Criminal Procedure Code (Articles 261, 262) and other normative legal acts.

Keywords: covert investigative (search) activities, perustration of correspondence, covert obtaining of information, interference in private communication, postal items (correspondence), private correspondence, political control, state security bodies, imposition of arrest, review and withdrawal of correspondence.

DOI: 10.33766/2524-0323.100.101-112

УДК: 343.322

Зайцев О. В., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків, Україна)

e-mail: tavr0106@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-6743-7114>

Бодейко В. А., студентка 1 курсу магістратури факультету прокуратури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків, Україна)

e-mail: valeriiabodeiko@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-3032-0668>

ЩОДО ВСТАНОВЛЕННЯ СУБ'ЄКТИВНИХ ОЗНАК КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (УЗАГАЛЬНЕННЯ МАТЕРІАЛІВ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ)

Стаття присвячена аналізу суб'єктивних ознак складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 111-1 КК України, через аналіз вироків, що набрали законної сили (станом на 01 листопада 2022 року). Відповідно до відомостей Єдиного державного реєстру судових рішень, набули законної сили 89 обвинувальних вироків за ч. 1 ст. 111-1 КК України (93,7 %) та за ч. 4 ст. 111-1 КК України – 6 (6,3 %).

Акцентована увага на формі вини при вчиненні колабораційних дій з урахуванням тесту диспозиції ст. 111-1 КК України, кримінальної правової доктрини та судової практики. Обґрунтовано необхідність встановлення виключно прямого умислу, про що необхідно вказувати у процесуальних документах. Зроблено висновок про фактичне ігнорування судами з'ясування мотиву та мети вчинення колабораційної діяльності. При тому встановлено, що мотиви та мета вчинюваних суб'єктами дій не мають корисливий спрямованості, а визначаються запереченням самого існування української державності й прагненням винної особи сприяти режиму окупації на території України.

Приділено увагу ознакам суб'єкта колабораційної діяльності, звернуто увагу на необхідність доповнення ч. 4 ст. 111-1 КК України вказівкою на громадянство України в особи, що вчиняє цей злочин. З урахуванням матеріалів судової практики, надано характеристику колаборантів, з огляду на їхню стать, рід занять та наявність судимості. Встановлено, що в переважній більшості випадків суб'єктами кримінальних правопорушень, відповідальність за які передбачена чч. 1, 4 ст. 111-1 КК України, є чоловіки,